

Anna Lamppu

MUISTOJA LAPSUUS- JA NUORUUSVUOSILTA 1910- JA 1920-LUVUILTA

Ika Tarjan lapseliekutuslaulu

Älkää työ tytöt nykyiset
olkaa nii olevinanna,
ko mie olin ennen olevinani.
Miul käivviit kymmenät kysyjät,
viijet kuuvvet pitkävirsut.
Miul kävviit pipit, miul kävviit papit,
miul kävviit Ruotsista rovestit.
Mut mie en suostunt näihe sulhasilloihe.
Mie vua aina ajattelin,
kuhan kulkuot kuuluisimmat
sitte mie vasta valitsen.
Sit ei kulkent kuuluisia,
ei olt tarjol tavallissii.
Nyt uon vaine vanhapiika,
nyt uon katunt kauhiasti:
Miksi mie polone piika,
miks en mänt sil Ruotsi rovestil,
ruusattu ois ruustinnaksi
vassakuuta vua sanottu.

Tämän laulun äiti on kertonut kuulleensa Helena Lampulta o.s. Koskiselta. Helena oli Kosti Koskisen tytär. Sokeutunut runonlaulaja Ika Tarja oli n.s. vanhapiika ja hoiteli veljensä Ikan poikien Kosti, Juho (Ivan) ja Feodor (Heikki) Koskisen lapsia asuen suurperheen ajan jälkeen kolmeneljä viimeistä elinvuottaan vuorotellen veljesten luona heidän uusissa taloissaan. Darja kuoli vuonna 1923. "Darja-täti oli lapsia nukkumaan laittaessaan laulanut tätä sammaa laulua." Maire Saarinen

Issäin kaskuloi

Kolmpäiväne vennäi koulu

Mie olin siihe aikua vast kuusvuotine ko tul ukaasi, jot lapset pittiä panna vennäikielisiä koulua. No niihä mie sit mänin sin. Sitä koulua pieltii yhes hovi talos. Siel ol seinäl sellane taulu, mis ol kaikelaisii kuvvii. Opettaja näytti kepi kans kuvvaa ja luk:

tulup	turkki
pila	saha
sajat	jänis
uho	korva
ruka	käsi

ja nii ettiepäi.

Mei lapsii pit sit ain sannuo opettaja jälest. No, eihä siihe aikua olt uusii kirjoi, ni opettaja jako meil vanhoi jo usjempua kertua luvettui kirjoi. Mie sain sellase rekalien mist jo lehekii irtosiit.

Kolmanten uamunko opettaja ei viel olt tult luokkua, ni pojat alkoit sannuo miul, jot sie uot itse repint sen kirjan. Mie suutuini siint syytöksest, jätin kirjan koulul ja läksin kottii.

Ei minnuu koulult kukkua takasiin tult ottamua eikä kotonkua kysytty eikä takasii laitettu.

No, kylhä mie kolme päivä vennäikoulu käynniki uon tän ast piäst. Enkä uo tarvint vennäitä yhtiä enempää.

Kiertokouluu ja kansakouluu kyl käin iha mielelläin. Se tuas onkii iha toine juttu.

Vieras taivuatalost

A'yhtie talluo tul kerra iltasel kulkija mies. No siin talos asu yksinniä sellane vanha mummo. Hiä katsuo vierasta ja kyssyy: "No mist kaukua sevieras on?"

"Taivassalost", vastua kulkija

No, mummo kuul jot Taivaatalost. Hiä ilahtukkii ja ala huastaa jot: "Uot sie näht sitä mei ukkuo siel, hiä ko niät viime talven kuol.

Vieras älyskii tuva nurkas iha uuvet pīkāvartist nahkasuappaat ja alkokii tehä miel niitä. Hiä vastas jot: "Kylhä mie uon hänet näht, muthiä valitti jot häne jalkojua palentaa, muute viel kyl hyväst jaksua."

"A'hänelt jäkii iha uuvet pītāmättömät suappaat. Veisit sie ne hänel männessäis?"

"Kylhä mie vien, iha mielelläin vienkii."

"A'kerroha tervöisii jot hyväst mie tiäl jaksan."

Mummo anto suappuat ja viel anto rahhuakii keral. Sit hiä ol niin hyvilliä ja män kertomua kyläläisil, jot hänel käi sellane vieras taivuatalost ja lupas tulla viel uuvestuakii ko kulkuo tiälpäi. Nuapurit sannoit hänel, jot sie älä uso sitä, se narruap sinnuu, ei sielt enniä takasii tulla.

Issäin selkäsauna

Issäin kerto, ko hiä ol lapsen ja hänel ol kiire syömiä.

No, siihe aikuaha sialiha ol sen parempua mitä paksump rasva siin ol. A' siint ko keittettii keittuo, ni lautaselt kuuma keito piält ei ies höyry noust, ko ol nii paksu rasvakerros pinnas.

No, issäin ol vetast luskal suuhu sitä tulista keittuo ja polttant suuhuuse. Hiä ol käynt kehumua isällie Vasili Trofimov kui on hyvviä keittuo eikä poltakkua.

No, äijäin ol käynt ja huoletta lusikoimua lautaseltua suuhuuse ja niihä siin käi, jot hänelt ja palo suu. Sillo äijä ol suuttunt isällein, ko hiä ol narrant häntä, ja issäin ol suant oikei nii hyväst selkähiese, jot viel muist kertuo sen meil lapsilkii varotukses.

*Anna Lahtinen, myöhemmin Lamppu edessä keskellä ja sisarensa Maria, myöhemmin Painokangas oikeanpuolimmaisena Palkealan kirkon portailla. Kahta muuta ei ole tunnistettu. Kuva on otettu ilmeisesti ennen 1920-luvun puoliväliä. Muistikuvat lienevät noilta ajoilta. Kuvan on antanut käyttööni **Timo Koskinen.**
MV*

Runolaulattajat

Siihe aikua ko kulk siel meill päi niitä runolaulattajii, ni sit kerra tuas män yhtie talluo kaks poikua ja kyssyit Martilt, jot jos hiä laulais heil. No, Martti sano, jot jos maksatta miul "sen jassen" verra, ni kyl mie laulan teil vaik koko illan ain uutta ja verestä. No pojat lupasiit maksua mitä Martti ol pyytänt. Ja eiko Martti ala laulua lupauksiese mukkuu:

"Ain uutta ja verestä,
ain uutta ja verestä,
ain uutta ja verestä..."

Sitä hiä laulo kaike aikua. A' pojat ko aikuase kuunteliit, ni läksiit mänemiä. Ei jaksaniet koko iltua kuunnella "ain uutta ja verestä". Ja Martti jäi rauhua.

Pieremätö piika

Kerra yhes kyläs ol kaks talluo. No, toises talos ol tyttö ja toises poika ja hyö oliit vähä niiko tykästynniet toisihiese. Sit piettii kihlajaisetkii. Mut annaha olla. Yhe kerra tytölt piäskii paukku. Poika suuttu ja sano, jot hiä ei taho tuollasta ko piereksii ja purk kihlauksen.

Sit män vähä aikua ja käytii jo heinätekkuo. Poika näk pellolt, jot tyttö o kotpihal. Hiä kuitekkii vähä viel niiko kaihos tyttö ja tek tikust asjua männä katsomua, mitä se tyttö sielt heinäsuovast oikei etsii.

Poika sano hyvät päivät ja kysy, jot mitä sie sielt etsit. Tyttö sano, jot hänelt putos silmäneula tähä heinäläjjii. Poika sano, jot turha etsii, et sie sitä siint löyvä. A' tyttö harmitti purettu kihlaus ja hiä vastais, jot ennempiä mie täst heinäsuovast silmäneulan löyvän ko sie löyvät pieremättömä piia.

Naulakeitto

Yks kulkijamies män yhtie talluo ja näk, jot emännäl ol tul liitas. No, hänel ko ol kova nälkä eikä ilent suorua pyytiä ruokua, ni hiä pyys emännält, jot jos siul ois antua hänel kattila, ni hiä käis keittämiä itsellia keittuo.

No, emäntä pan vettä kattilua ja kattilan liital. Ukko kaivo taskustua kaks rautanaulua japan kiehumua. Vähä aikua ko ol kiehunt, ni hiä sano emännäl: "Viel ko ois perunoi, ni täst tuliskii hyviä."

No, emäntä anto perunoi ja ukko pan kattilua ja ala keittiä. Mut hiäkö ol ovela ja huomais, et emäntä o hupa, ni sano: "A' tähäkö ois laittua lihhua ni jo tulis hyviä."

Emäntä käi sulanast ottamas lihaköntyn ja ukko pan sen kattilua. Aikuase ko siin liita rilloi piäl keitti, ni jo tul kypseks ja ukko sai pyytämättä syvväksie.

Niä ol niitä issäin juttuloi. Mie käin usjast kauppas ostamas patskan pitskoi. Sillo niitä tarvittii paljo, ko pit sytyttiä tuliloi millo mihikii. AL

Surulaulu

Mikko-settään runokirjast opettelin jo lapsen, sillo ko olin vast oppint lukemua, on Anna Lamppu muistellut runon alkuperää. MS

Teille rakkaat ystävät
nyt surulaulun laulan,
kun eilen illalla saamaan satuin
niin kelpo selkäsaunan.

Naapurista melu kuului
siellä isäntä apua huusi,
sen selkää emäntä pehmitti
sanoi tukitkos roikale suusi.

Apuun menin minä isännälle
ja rukoilin emännältä,
ettei hän vallan rikki pieksäis
selkää isännältä.

Vaan ei auttanut armon pyyntö
eikä mun miehuuteni,

kun kauhasta sain minä päähäni
ja nyrkistä korvilleni.

Nyt isäntä minulle apuun tuli
meitä molempia emäntä hakkaa.
En ole minä vielä eläissäni
koskaan nähnyt sellaista akkaa.

Nyt mennessäni minä nilkutan
hän kauhalla löi mua nilkkaan,
se kaikkein eniten harmittaa
kun eukkoni kotona pilkkaa.

Nyt laulun tään minä lopetan
ja vielä varoittelen,
kun puoliset keskenään tappelevat
en koskaan apuhun mene.

Tahvanan viettoa Vaskelassa

Waski-suku ja Metsäpirtin Vaskela-kirjassa (I-osa) ovat joulunviettoon liittyvät "Kirkkomatkoja" ja "Joulu oli suurta juhlaa lapsille" sivulla 20 sekä II-osassa "Joulu Mikkolassa" sivuilla 123124 ja "Joulukalenteri menneestä" sivuilla 137 141. MV

Vanhasta Tapaninpäivän vietosta on issäin tarinoinut paljon. Tahvananpäivänä heti varhain aamusta kylän ukot kulkivat kaulakkain pitkin kujasia, kävivät välillä taloissa "tahvanaa" juomassa, kysymässä "onks Tahvana koton" ja lauloivat Tahvana-virttä:

Eikö näi hyvä olis
eikös näi soma sopis
näin kätösi kelpajais
sylityste meijä syyvä
käsityste meijä käyvä
käyvä toinen toisissaan
toine toisee koton
toine toise lämpömäs.
Nyt on ystävät yhessä
nyt on tuttavat tukuss
nyt on seukut suuta suksin."

"Tahvanaa" tuotiin pöytään laulun aikana. Jos joku ukoista tuupertui liiallisesta juomisesta, jätettiin hänet tupaan makaamaan. Muut jatkoivat matkaa.

Nuorison tahvananajelu oli hevosajelua. Ko vieraat tulliit kyllää, ni liuvuttiit talon nuorii. Nuoret istuivat reessä ja lauloivat:

Hyvä mies, hyvä hevonen
hyvä hattu miehen piäss
hyvät kintuat käessä
hyvä ruoska rukkases.

Issäin ol nuor 1800-luvun loppulla. Vielä 1920-luvullakin ukot ajelivat "tahvanaa" entistä viisii. 1930-luvulla nuorisolla oli Tapaninpäiväiltana omat iltamansa, joihin hevosilla ajettiin välillä kiistaten, kilpaa.

"Pitkii pellavī"

"Sit lähetiä liukumua, ku tulluo laskiainen." Laskiaisena liu'uttiinkin koko kylän voimalla Rantamäessä. Iltamyöhään iloittiin. Yhä uudelleen noustiin mäelle ja laskettiin alas suahkalla, kelkoilla ja suksilla.

Laskiaisenviettoon kuului oleellisena osana tulevan suven pellavasadon turvaaminen, "pitkät pellavat". Siihen liittyvä tarina ja loitsu on tallennettu vuonna 1935 Maria Koskivaaralta.

"Pitteä männä mäkki laskemua, sit kasvoat pitkät pellavat. Huuvettii:

Lipo, lipo liinoa,
kasva pitkeä pellavaista."

Adolf Neovius on kertonut 1880-luvun lopulta, että Sakkolassa "emännät ajjaat lapset varhain aamulla paljain pait(a)sin ja ilman mitään jaloissa laskemaan mäkkee, sillä silloin muka liina kasvaa hyvästi ens' vuonna ja lapset huutaat laskeissase..." Tuon huudon erään muodon kertoi Koskivaaran Maria edellä. Neovius jatkaa: "Jälkeen p.p. on vanhempi kansakin mäkkee lassemass..." Heillä oli omat laulunsa. Erään ytimenä oli: "Kuk' ei laula laskiaisna, se ei päätä pääsiäisnä." MV

Virpominen ennakoi pääsiäistä

Waski-suku ja Metsäpirtin Vaskela-kirjassa (I-osa) on kirjoitus "Lasten pääsiäinen" sivulla 204. MV

Issäin huasto, mite paimenet käivät parvess virpomas; sit piäsiäisen ajettii kuostii. Sillo talolois liekuttii, keitetii kohvii, tehtii voimurruu ja kaike päiveä laulettii.

Virpominen oli lapsille arvokas tehtävä. Virpolukuja ol monelaisii.

Virpoi varpoi
vitsat käyvät
tulevaks vuuveks
tuorieks tervieks
vitsa siulle,
palkka miulle.

Tytöille luettiin:
Mie se virvon viisahaks
taputtelen taitavaks
rikkahaks, rakkahaks
rikkaan talon emännäks.

Pojille luettiin:

Vielä virvon vanhat pojat
ärtyisät he usein ovat,
ensi vuonna elämään
naisen kanssa kasvamaan.

Isäntäväelle oli oma lukunsa:
Virpoi varpoi vitsat käyvät
kui monta urpaa
nii monta uuttii
kui monta oksaa
nii monta orii
palkka munanen kanaseltais
voilusikka lehmältäis
kaakku taikinaiseltais.

Paimenpolot

"Waski-suku ja Metsäpirtin Vaskela" kirjassa (I-osa) on myös paimenmuisteloita "Luontokoulu"-otsikolla sivuilla 112113. MV

Issäin muistel, mite enne vanhaa paimennettii lampaita ja hevosiikii. Hevospaimenet olivat useimmiten vanhoja miehiä. Silloin oli liikkeellä susia, karhujakin.

Paimenen osa ei ollut kehuttu.

"Vilu on viitta
märkä on paita
kalsut kuarnaset jalassa
paha raiska paita päällä."

Poltikkaissäkistä tehty viitta suojasi huonosti sateelta.

Liikkuessaan pitäjällä pastori Adolf Neovius näki paimenia työssään ja totesi "avojaloin, siniposkisina seisoivat pölytulen ympärillä". Varsinkin syksyllä paimenet lämmittelivät lekoilla ja paistoivat kuumassa tuhkassa nauriita ja maaomenia.

"Päivä pitkä paimenella." Kun ei ollut kelloi, ni omast varjost aikua mitattii ja iltaa uoteltii. Issäin luk:

"Tule ilta illotellen
päivän lasku lallotellen
peäsyöt paimenet kottii
teält vilust, pahast seästä
teältä tuulen ärjennästä!

Kotipaimenelle ei palkasta mitään puhuttu. Vieras eli palkkapaimen oli jo työtä alkaessa palkkansa sopinut.

"Miss olit tämän kesosen?
Tätillän Taipaleessa.
Mitä siellä tietettiin?
Paimeness käytettiin.
Mitä siellä syötettiin?
Miul ol itku iltaseksi.
Milläs palkka maksettiin?
Luut lihoista, päät kaloista
kuoret leivist kovist."

Paimentyötä lievitti paljon, että "sai käyvä parvess paimeness". Entisaikaan paimenet kokoontuivat yhteen ja lauloivat vanhoja kalevalaisia virsiä ajankulukseen ja ilokseen. Pedotkin pysyivät loitommalla.

Varttuneemmat tyttöpaimenet laulelivat suurista toiveistaankin.

Niin sie lauloit miu sissoin
nii sie lauloit liirittelit
paimenes käyvessä
kannon piässä seissessä:
saisi sen mitä halajan
sukuhein miehen suuren
miehen suuren ja sorian
miehen valkiaverisen.
Se ei riuho ristiäis
se tuop siull lehosta leivän
hankkii koakun kalliost."

"Jerla Olka", Olga Kaihoniemi, s. 1873.